

Самойлова Т.А.
аспірант

Тернопільський національний економічний університет

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ОБЛІКУ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ

Постановка проблеми. У сучасних умовах повноцінного функціонування вітчизняної економіки і якісного поліпшення системи управління, вироблення новітньої стратегії розвитку підприємств, посилюються роль і значення системи обліку, як системи, що відповідає за інформаційне забезпечення менеджменту.

Науково обґрунтована система обліку в сучасному підприємстві сприяє ефективнішому використанню всіх його наявних ресурсів, поліпшенню точності віддзеркалення і аналізу даних про фінансово-майновий стан підприємства.

Ринкова економіка – це органічна сукупність та певна взаємодія підприємств різних організаційно-правових форм, що засновані на різних видах приватної власності, поява нових власників - як окремих громадян, так й трудових колективів підприємств. Загальновідомо, що фінансово-господарська діяльність підприємства будь-якої організаційно-правової форми і власності у ринковому середовищі розпочинається з формування статутного капіталу. Метою даної статті є нагальна потреба розглянути особливості та принципи формування статутного капіталу на підприємствах різних форм власності, що є актуальним у зв'язку із зростанням обсягів підприємницької діяльності в Україні.

Аналіз останніх джерел і публікацій. У процесі дослідження вивчені праці зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів, зокрема: Ф.Ф.Бутинця, І.К.Губіна, Є.В.Калюги, М.В.Кужельного, О.В.Ковальова, І.М. Павлюка, О.Т.Подцерковного, О.А.Петрика, В.Я.Савченка, М.І.Савлук, В.В.Сопко, Н.М.Ткаченка, О.А. Шевчука, Б.Ф.Усача, О.М.Шендрика, законодавча база щодо питань організації обліку, аналізу і аудиту капіталу підприємства. Дослідження сучасних науковців – Г. Менк'ю, Ч. Гіла, В.В. Ковальова, І.Й.Яремко та інших присвячені в основному капіталу як економічній категорії, або як предмету фінансового аналізу. Але більшість дослідників не приділяє належної уваги саме статутному капіталу, розглядаючи його тільки як елемент власного капіталу. Відсутність єдиних організаційних і методичних підходів до бухгалтерського обліку статутного капіталу в системі управління підприємством, недостатній обсяг досліджень з даної теми, а також наявність потенційних помилок щодо облікових оцінок статутного капіталу при аудиті зумовлюють необхідність подальшого дослідження і удосконалення формування та обліку статутного капіталу на підприємствах, особливо за сучасних умов функціонування підприємництва та при різноманітні організаційно-правових форм власності.

Постановка завдання. дослідження окремих аспектів формування статутного капіталу, з метою з'ясування особливостей та специфіки обліку на підприємствах різних форм власності для ефективної організації фінансово-господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток ринкових відносин супроводжується істотними зрушеннями в складі й структурі джерел фінансового забезпечення господарської діяльності підприємства. Одним з основних показників, які характеризують його фінансову стійкість, стає величина власного капіталу. Ця властива умовам ринкової економіки категорія, що замінила традиційне поняття "джерела власних засобів підприємства", дозволяє чіткіше розмежувати внутрішні джерела фінансування діяльності підприємства від зовнішніх джерел, що залучаються до господарського обігу, у формі банківських кредитів, короткострокових та

довгострокових позик інших юридичних і фізичних осіб, різної кредиторської заборгованості.

Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань [п.3 П(С)БО - 1].

Власний капітал може складатися із статутного, додаткового і резервного капіталу, нерозподіленого прибутку, цільового фінансування. Власний капітал відображають у першому розділі пасиву балансу.

Нині для характеристики тієї частини власного капіталу, розмір якої вказаний у засновницьких документах, використовують поняття «статутний капітал».

Статутний капітал – це зареєстрована вартість простих і привілейованих акцій для акціонерних товариств та офіційно зареєстрований у статутних документах сукупний внесок засновників для інших підприємств [2,с.299]. Статутний капітал належить до найбільш стійкої частини власного капіталу підприємства. Його величина, як правило, не піддається змінам протягом року на підприємствах, що не змінили своєї форми власності.

Статутний капітал, як найважливіший сегмент власного капіталу підприємства, виконує наступні функції [2,с.303]:

Основоположну – майно, внесене до статутного капіталу, складає майнову основу для підприємницької діяльності товариства при його створенні.

Регулятивну – визначає частку кожного засновника при розподілі прибутку та збитків, а також у майні підприємства при виході засновника з товариства та при ліквідації підприємства.

Довгострокового фінансування – використовується підприємством протягом тривалого часу.

Організаційну – визначає організаційну структуру, а тому служить фактором, що впливає на управління товариством.

Гарантійну – гарантує виконання зобов'язань підприємства перед третіми особами (контрагентами).

Облік статутного капіталу починається з моменту реєстрації підприємства в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) і припиняється в день виключення підприємства із ЄДРПОУ в результаті припинення діяльності у випадку реорганізації, ліквідації тощо.

Для обліку статутного капіталу використовують три основні рахунки: 40 "Статутний капітал", 46 "Неоплачений капітал", 45 "Вилучений капітал".

Розмір статутного капіталу підприємства визначається зареєстрованим для нього статутом та складається з внесків його учасників.

Оцінка внесків у статутний капітал здійснюється в грошовому еквіваленті за спільною згодою учасників відповідно до статутних документів.

Внески засновників можуть бути в таких формах: [6,с.3].

Речі:

рухоме майно: обладнання, сировина, продукція, транспортні засоби, техніка, меблі, інші матеріальні цінності, які можна вільно переміщувати у просторі;

нерухоме майно: будинки, квартири, споруди, земельні ділянки, інші об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких неможливе без їхнього знецінення та зміни їх призначення;

гроші: національна, іноземна валюта;

цінні папери: акції, облігації, ощадні, інвестиційні сертифікати, тощо.

Майнові права:

корпоративні права: частка (її частина) в статутному капіталі іншого суб'єкта ;

речові права: права користування будинками, спорудами, приміщеннями, транспортними засобами, природними ресурсами;

права на об'єкти інтелектуальної власності: майнові права на торгові марки, винаходи, корисні моделі, комп'ютерні програми, інші об'єкти визначені законом;

зобов'язальні права: право вимоги учасника до іншого суб'єкта.

Тож вкладом до статутного капіталу може виступати будь-що із зазначеного вище майна. До того ж вклад може бути комбінованим, наприклад, гроші і нерухомість, обладнання і цінні папери тощо. Головне – майно, яке пропонується для вкладу, повинно мати грошову оцінку, оскільки, статутний капітал – це майнова база, що гарантує інтереси кредиторів господарського товариства.

Не може бути вкладом до статутного капіталу:

бюджетні кошти, кошти одержані в кредит та під заставу;

векселі до статутного капіталу господарського товариства;

облігації (розміщення підприємством для формування і поповнення свого статутного капіталу);

боргові емісійні цінні папери (для оплати акцій АТ), емітент, яких – засновник цього АТ;

особисті немайнові права інтелектуальної власності;

земельні ділянки, призначені для ведення особистого селянського господарства та товарного сільськогосподарського виробництва (заборона діє поки не наберуть чинності закони про державний земельний кадастр та про ринок земель);

майно, вилучене з цивільного обігу на території України згідно з додатком № 1 до постанови №2471.

Згідно із Законом України „Про господарські товариства” встановлено мінімальні розміри статутних капіталів, нижче яких державна реєстрація підприємства не може проводитись. В Таблиці 1 наведені мінімальні розміри статутних капіталів вітчизняних підприємств різних організаційно-правових форм.

Таблиця 1

Величина та строки формування статутного капіталу для найбільш розповсюджених видів юридичних осіб

Організаційно-правова норма юридичної особи	Мінімальний розмір статутного капіталу	Мінімальний розмір початкового внеску кожного учасника	Строк внесення початкового внеску	Максимальний строк формування статутного капіталу
ВАТ	1250 мінімальних заробітних плат	30% номінальної вартості акцій	До дня скликання засновницьких зборів	Один рік з дня реєстрації АТ, якщо більш ранній строк не встановлений засновницьким збором
ЗАТ		50% номінальної вартості акцій		
ТзОВ	100 мінімальних заробітних плат	50% внеску	До моменту реєстрації	Один рік з дня реєстрації товариства
Приватне підприємство	Встановлюється засновником/засновниками		До моменту реєстрації	Встановлюється засновником/засновниками

Згідно зі статтями 24 та 52 Закону України „Про господарські товариства” розмір статутного фонду господарського товариства на момент його державної реєстрації є еквівалентним розміру мінімальної заробітної плати. Статтею 55 Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» встановлено з 1 січня 2009 року розмір мінімальної заробітної плати 605 гривень, з 1 квітня 2009 року – 625 гривень, з 1 липня 2009 – 630 гривень, з 1 жовтня 2009 року – 650 гривень, і станом на 1 грудня 2009 року – 744 гривні.

Зміна статутного капіталу в організаціях з різними організаційно-правовими формами власності пов'язана із процедурою реорганізації його розмірів й перереєстрації засновницьких документів в органах державної реєстрації. Рішення про зміну розмірів статутного капіталу ухвалюється в порядку, що встановлений законодавством для організацій відповідних форм власності.

Статутний капітал може бути змінений за своїми розмірами відповідно до законодавства в порядку, встановленому в засновницьких документах організації, у бік збільшення або зменшення.

Збільшення розмірів статутного капіталу організацій всіх організаційно-правових форм може проводитися в таких випадках і за рахунок:

залучення додаткових грошових і матеріальних ресурсів від учасників при збільшенні розмірів їх часткою або додатковому прийомі учасників, а також з боку, у разі здійснення акціонерними суспільствами додаткової емісії акцій;

розподілу чистого прибутку на збільшення статутного капіталу;

спрямування дивідендів на збільшення статутного капіталу;

напрями засобів додаткового капіталу (емісійного доходу, дооцінки майна, вартості безоплатно отриманого майна, курсових різниць по внесках учасників, виражених в іноземних валютах, і ін.) на збільшення статутного капіталу;

засобів спеціальних фондів, утворених раніше за рахунок чистого прибутку;

засобів резервного капіталу, утвореного раніше за рахунок чистого прибутку;

отримання дотацій і майна від державних або муніципальних органів.

Зменшення статутного капіталу може проводитися в наступних випадках:

виходу учасників з складу організації або викупу акцій акціонерним суспільством з подальшим їх анулюванням;

в момент доведення розміру статутного капіталу до розмірів вартості чистих активів, як правило, шляхом погашення за рахунок його отриманих організацією збитків;

вилучення державним або муніципальним органом частини майна унітарного підприємства;

покриття майном організації заборгованості перед кредиторами;

напрями капіталу на створення або збільшення розмірів резервного капіталу або спеціальних фондів;

покриття збитків за рахунок зниження розмірів внесків (паїв) або номінальної вартості акцій.

Підприємства різних організаційно-правових форм мають певні особливості формування статутного капіталу, які, відповідно, впливають на відображення пов'язаних з ним операцій в бухгалтерському обліку.

Щодо товариств з обмеженою відповідальністю, то з дня реєстрації підприємства в реєстрах бухгалтерського обліку повинні бути здійснені наступні записи:

1. Оголошено статутний капітал: Дт 46 "Неоплачений капітал" Кт 40 "Статутний капітал".

2. Відображено внески до статутного капіталу: грошовими коштами: Дт30 "Каса",31 "Рахунки в банках" Кт46 "Неоплачений капітал"; основними засобами: Дт10 "Основні засоби" Кт46 "Неоплачений капітал"; іншими необоротними активами: Дт 12 "Нематеріальні активи" Кт 46" Неоплачений капітал"; виробничими запасами: Дт 20 "Виробничі запаси" Кт 46 "Неоплачений капітал"

Принципи формування статутного капіталу акціонерних товариств регламентуються Законом України "Про господарські товариства". Облік статутного капіталу акціонерних товариств пов'язаний з обліком акцій власної емісії. Після державної реєстрації підприємства його статутний капітал в сумі внесків учасників, передбачених засновницькими документами, відображається за кредитом рахунка 40 „Статутний капітал” в кореспонденції із рахунками: 10 „Основні засоби”, 11 „Інші необоротні активи”, 12 „Нематеріальні активи”, 20 „Виробничі запаси”, 22 „Малоцінні та швидкозношувані предмети”, 28 „Товари”, 30 „Каса”, 31 „Рахунки в банках”. Вартість акцій, не оплачена акціонерами, фіксується в бухгалтерському обліку за дебетом рахунка 46 „Неоплачений капітал” та кредиту рахунка 40 „Статутний капітал”. Таким чином, на рахунку 40 буде відображена фактична сума підписки на акції.

Акція – це цінний папір без встановленого строку обігу, який засвідчує пайову участь у статутному капіталі акціонерного товариства і право на участь в управлінні ним, дає право його власнику на отримання частки прибутку у вигляді дивідендів, а також на участь у розподілі прибутку при ліквідації акціонерного товариства[3,с.252].

Інформація про випуск (емісію) акцій акціонерним товариством підлягає обов'язковій реєстрації в Державній комісії по цінних паперах і фондовому ринку й має бути оприлюднена не пізніше, ніж за 10 днів до початку підписки.

В закритому акціонерному товаристві підписка на акції не проводиться: акції розподіляються між засновниками. Величина статутного капіталу ЗАТ визначається в сумі, передбаченій установчими документами.

Статутний капітал ВАТ визначається в сумі об'явленої підписки на акції в розмірі їх номінальної вартості (незалежно від ціни їх фактичної реалізації). Після реєстрації АТ на суму проведеної підписки на акції за їх номінальною вартістю в бухгалтерському обліку роблять запис: Дт 46 "Неоплачений капітал" Кт 40 "Статутний капітал".

Сальдо рахунку 40 "Статутний капітал" має дорівнювати величині статутного капіталу зареєстрованого в установчих документах, а також номінальній вартості випущених акцій. Зміна цієї суми дозволяється лише у випадку збільшення (зменшення) статутного капіталу АТ, що здійснюється у порядку передбаченому законодавством і внесення відповідних змін у державний реєстр. Аналітичний облік на рахунку 40 "Статутний капітал" ведуть за видами акцій і учасниками акціонерного товариства .

Таблиця 2

Формування статутного капіталу при створенні акціонерного товариства

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума
1.	Сума підписки на акції за номінальною вартістю	46	40	12000
2.	Одночасно на суму емісійного доходу	46	421	10000
3.	Кошти від акціонерів у вигляді ТМЦ	20,22	46	4000
4.	Кошти від акціонерів у вигляді основних засобів	10	46	16900
5.	Кошти, внесені акціонерами через касу	30	46	15000
6.	Кошти, внесені акціонерами через банк	31	46	20000
7.	Сума незавершених об'єктів капітальних вкладень, внесених акціонерами	151	46	7500
8.	Вартість товарів, внесених акціонерами	28	46	5000
9.	Вартість готової продукції, внесеної акціонерами	26	46	8000
10.	Вартість цінних паперів інших підприємств, внесених акціонерами	14	46	4000
11.	Вартість нематеріальних активів, внесених акціонерами	12	46	4000
12.	Відображення статутного капіталу на момент реєстрації	46	40	62400

Щодо приватних підприємств, то вони формують майно відповідно до засновницьких документів. При цьому законодавство України не вимагає обов'язкового формування статутного капіталу — власник сам встановлює його розмір. Джерелом формування статутного капіталу є грошові кошти та майно, що знаходиться у власності засновника.

Таблиця 3

Облік статутного капіталу приватного підприємства

№з /п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума
1.	Кошти, отримані від засновника у вигляді матеріальних цінностей	20,22	40	10400
2.	Кошти, отримані від засновника у вигляді основних засобів	10	40	37500
3.	Кошти, внесені засновником через касу	30	40	5000
4.	Кошти, внесені засновником через банк	31	40	10000
5.	Вартість товарів, внесених засновником	28	40	5000
6.	Вартість нематеріальних активів, внесених засновником	12	40	4000
7.	Збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових внесків	10,11,12, 20,22,28, 30,31	40	1500
8.	Збільшення статутного капіталу за рахунок прибутку	44	40	1000

Висновки з даного дослідження. В умовах становлення та розвитку ринкових відносин, підприємства можуть самостійно формувати свої фінансові ресурси,

основними джерелами яких мають виступати прибуток, кошти, отримані від продажу цінних паперів, пайові й інші внески акціонерів, юридичних та фізичних осіб, а також позики та інші надходження, що не суперечать законодавству. Основним джерелом формування власних коштів підприємства є статутний капітал — це сукупність коштів, вкладених у підприємство його власником (власниками). Порядок формування статутного капіталу регулюється законодавством та засновницькими документами. Статутний капітал виступає невід'ємним сегментом підприємницької діяльності, тому для грамотного управління підприємством необхідно удосконалити методологію обліку і визнання у фінансовій звітності статутного капіталу та операцій з ним, розробити методiku та організацію процедур зовнішнього та внутрішнього аудиту статутного капіталу, що дасть змогу своєчасно виявити помилки при формуванні та обліку статутного капіталу та забезпечить ефективну діяльність підприємства.

Література

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджене наказом Міністерства фінансів України № 87 від 31.03.99 р.
2. Бухгалтерський облік в Україні. Навч. посібник. За ред. Р.Л. Хом'яка, В.І. Лемішовського. — 7-ме вид., доп. і перероб. — Львів: Національний університет „Львівська політехніка”, „Інтелект – Захід”, 2008. — 1224с.
3. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів): моногр. / В.В. Сопко; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана, Ун-т економіки і права "КРОК". — К.: Центр навч. л-ри, 2006. — 312 с. — Бібліогр.: с. 247-263. — укр.
4. Бухгалтерський облік і контроль статутного капіталу в товариствах з обмеженою відповідальністю: теорія і методика: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / І.Р. Поліщук; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. — К., 2006. — 20 с. — укр.
5. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: Навч. посіб. / В.В. Сопко; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана. — К., 2007. — 526 с. — укр.
6. Ю. Ільницький. Вклади до статутного капіталу: чим наповнити, як оформити//Все про бухгалтерський облік. — 2009. - №109. — С.3-9.